

pla barcelona
interculturalitat

Integració i Interculturalitat:

Anàlisi de les trajectòries migratòries
i de la integració subjectiva de la
població estrangera extra -
comunitària a la ciutat de Barcelona

Encàrrec i direcció: Direcció d'Immigració | Ajuntament de Barcelona
Autors: Sarai Samper, Raquel Moreno (d-CAS, Col·lectiu d'Analistes Socials)

(RESUM)

Document de treball

0. PRESENTACIÓ i OBJECTIUS

Durant el 2008 s'ha endegat a la ciutat de Barcelona l'elaboració del Pla Municipal d'Interculturalitat. Amb motiu del Pla, s'han obert espais de treball i reflexió per definir quina ha de ser l'orientació que ha de guiar les línies d'actuació a endegar i quin és el tipus d'interculturalitat que es vol fomentar. Per nodrir aquesta reflexió, la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona ha encarregat diferents tipus de documents a equips de treball diversos, per tal de poder arribar a un 'estat de la qüestió' tant en aspectes més teòrics o analítics com en als aspectes més directament vinculats a l'acció social.

Aquest document és el resultat d'una explotació estadística realitzada en tres anys. La primera onada es va produir a finals de 2005 i es varen enquestar a 889 persones, representatives del ventall de nacionalitats que hi havia en aquell moment a la ciutat. A finals de 2006 es va realitzar una segona edició a una mostra molt més reduïda de 200 persones. La tercera volta de 2007 es componia de nou d'una mostra de 200 enquestats.

La finalitat de l'informe és intentar respondre a quatre preguntes sobre la integració i les relacions socials que estableixen els estrangers a la ciutat:

1. Quina ha estat l'**evolució de les condicions materials de vida** de les persones estrangeres residents a la ciutat en els darrers anys?
2. Quina està **sent la integració sociolcultural** de les persones immigrants a Barcelona?.
3. Quin és el **grau de identificació i satisfacció subjectiva** de les persones immigrants amb la ciutat de Barcelona?
4. I finalment, **quin lligam hi ha entre la integració econòmica, sociocultural i subjectiva** dels estrangers?

Nota metodològica i consideracions

- Per comprendre l'anàlisi realitzada, els dos conceptes centrals que són els que hem intentat copsar empíricament són: **integració i interculturalitat**.
- El model d'integració pel qual aposta la ciutat de Barcelona comporta la implantació de polítiques actives d'igualtat que fomentin l'autonomia individual i mesures normalitzadores dels serveis públics per garantir la seva adequació a un ventall més plural de demandes i necessitats. En relació amb la pluralitat, el **Pla Municipal d'Interculturalitat** posa l'accent en:
  - El foment de la relació social entre la població immigrada i l'autòctona, per la creació de xarxes de relació mútues.
  - El reconeixement de la **multiplicitat d'identificacions** que componen les identitats individuals (a més de l'ètnia, les persones es poden identificar sobre la base d'altres criteris: el gènere, la professió, la ideologia, els gustos estètics, els rols familiars)
  - El reconeixement de la **bidireccionalitat del procés d'integració**: la societat preestablerta ha d'estar disposada a reconèixer les persones immigrades com a membres en igualtat de condicions, i admetre les transformacions necessàries perquè això sigui així.

1. EVOLUCIÓ DE LES CONDICIONS MATERIALS DE VIDA DELS ESTRANGERS RESIDENTS A BARCELONA

De les dades podem concloure que les condicions de vida de la població estrangera han millorat a mesura que augmentava el seu temps de residència a la ciutat. Aquest fet és rellevant, ja que **denotaria l'esforç considerable dels estrangers per integrar-se** i, alhora, que el context econòmic i social on s'integren ha estat prou obert en els darrers anys com per permetre la seva mobilitat ascendent.

Tot i aquest balanç general, les dades també posen sobre la taula dos fets:

- L'alta precarietat generalitzada que es dona entre els immigrants durant els primers anys de la seva arribada**
- Una part d'aquests immigrants no aconsegueix emergir d'aquesta precarietat.**

Per tant, es pot afirmar que si bé **el temps és una variable clau del grau d'integració socioeconòmica assolit**, és igualment cert que les desigualtats entre els immigrants en el grau d'ascens econòmic aconseguit són molt grans i obliguen a cercar altres variables explicatives addicionals al temps de residència:

- El nivell d'estudis** emergeix clarament com la variable més explicativa
- Un major aprenentatge del català i el castellà** (en el cas dels no llatinoamericans)
- Un major nivell de relació amb persones autòctones** (causa i efecte del domini idiomàtic).

L'efecte del nivell d'estudis, tanmateix, no esborra les desigualtats de gènere que es constaten en la integració laboral dels estrangers, sent el nivell salarial assolit per les dones i la seva mobilitat en l'estructura ocupacional molt menor que la dels homes.

2. LA INTEGRACIÓ SOCIOCULTURAL DE LES PERSONES IMMIGRANTS A BARCELONA

La integració sociocultural fa referència als elements relacionals, cognitius i participatius de la integració.

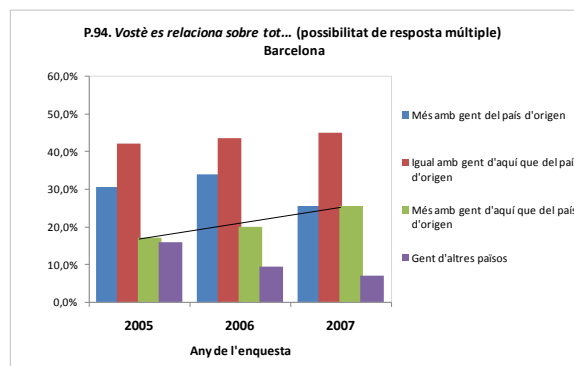
S'estudien 4 aspectes:

- Xarxes de relació,
- Espais de relació,
- Recolzament en les xarxes
- Coneixement de la ciutat, accés a la informació i associacionisme

Les xarxes socials de relació

La primera pregunta que ens formulem en aquest apartat és com es configuren les relacions socials de les persones estrangeres i quines tendències observem: es diversifiquen i amplien les xarxes socials dels immigrants, incloent persones autòctones i d'altres orígens, o es reforcen les xarxes de relació entre persones estrangeres del mateix origen?

Els resultats apunten que **augmenten els casos d'estrangers que es relacionen igual amb gent d'aquí que del seu país d'origen o fins i tot més amb gent d'aquí que del país d'origen, mentre que disminueix el nombre d'estrangers que es relacionen principalment amb gent del seu país d'origen:**

De l'anàlisi realitzat sorgeixen quatre grans variables,: la llengua, la nacionalitat, el districte de residència i el nivell d'estudis¹.

1. LLENGUA

En primer lloc, destaquen el domini del castellà i del català com a variables correlacionades amb el grau de relació social amb persones autòctones. La llengua pot ser considerada a l'hora causa i efecte de poder desenvolupar aquestes relacions (a més relació amb nadius, més aprenentatge de l'idioma i a major domini de l'idioma més facilitats per establir relacions socials amb nadius). El domini de la llengua es correlaciona també positivament amb l'establiment de relacions socials amb persones d'altres països – que són també relacions interculturals – i que sovint adopten la llengua del país d'acollida com a vehicle de comunicació.

Pel que fa a l'ús del català, el percentatge d'aquells que diuen parlar-lo correctament no varia gairebé en funció dels anys, mantenint-se en aproximadament un 10% de la mostra. **Augmenta en canvi de manera molt substantiva els que el parlen 'una mica', que a partir dels cinc anys de residència passen a ser del 34% al 55%.**

2. NACIONALITAT

Juntament amb el domini de la llengua, destaca la nacionalitat com la segona variable que marca diferències significatives en l'establiment de relacions socials amb persones autòctones: en aquest sentit, els xinesos destaquen com els que menys es relacionen amb gent 'd'aquí'. En canvi, **els peruans, equatorians i colombians se situarien entre els que més relacions estableixen fora del seu grup. És evident que el domini de partida del castellà per part dels llatinoamericans suposa una avantatge de partida en aquest sentit.**

3. LLOC DE RESIDÈNCIA

En tercer lloc, el districte de residència demostra tenir una influència també important en l'establiment de relació social amb persones autòctones i d'altres països: **Ciutat Vella** destaca com el districte on els estrangers més es relacionen amb gent del seu propi país. Després destaquen **Sants-Montjuïc i Nou Barris**

Per últim els districtes d'**Horta-Guinardó, Gràcia, Sant Martí, Sant Andreu i l'Eixample**, destaquen per mostrar una situació bastant equilibrada entre els que es relacionen majoritàriament **amb gent d'aquí i els que es relacionen majoritàriament amb gent del país d'origen.**

4. NIVELL D'ESTUDIS

La quarta i última variable que demostra tenir una alta correlació amb el tipus de relacions predominants que s'estableixen **és el nivell d'estudis: a més nivell d'estudis, més probable és la relació amb persones autòctones. Per contra, quant menor és el nivell d'estudis, molt més predominants es tornen les relacions amb persones del mateix origen.**

No podem oblidar, a més, que el nivell d'estudis està també molt vinculat a un major aprenentatge del català i del castellà, i una integració laboral i residencial molt més diversificada en quant a ocupacions i barris de residència, afavorint per tant l'entrada en xarxes de relació autòctones.

Espais de relació

Observem la importància primordial del **treball com espai de relació amb persones espanyoles. Juntament amb l'anterior, els locals d'oci (bars, restaurants, discoteques) i els domicilis són també espais de relació principals,**

Com fa variar el pas del temps els espais de relació entre espanyols i estrangers? A grans trets, s'observa una certa **diversificació**, de manera que juntament amb el treball, que es manté com el principal espai de relació amb espanyols – i per tant també d'aprenentatge de les llengües vehiculars – **assoleixen una major significació altres espais de relació com els bars i restaurants, els domicilis i l'escola dels fills. Perden en canvi significació els parcs i els centres d'ensenyament, molt més freqüents durant els primers anys de residència a la ciutat.**

En quan als llocs de relació amb persones del país d'origen, destaquen en primer lloc els bars, restaurants i discoteques. Durant els primers anys de residència tenen també força importància els **locutoris** com a llocs de relació amb paisans i **els centres de culte** en el cas dels immigrants musulmans.

Recolzament en les xarxes

De nou, **el nivell d'estudis** destaca com la variable més explicativa de les diferències trobades. Passem a analitzar aquesta qüestió per parts:

En primer lloc, hem de destacar que el **paper més o menys central que tenen les xarxes de relació ètniques durant el procés d'integració** ve en bona mesura predeterminat pel major o menor pes que tenen com a **recurs d'acollida** en el moment de l'arribada a Barcelona. De fet, és la **presència prèvia de familiars i amics** el que ha determinat l'elecció específica de Barcelona com a destinació en el cas de la majoria d'immigrants extracomunitaris, especialment en el cas d'aquells amb **baixos estudis**.

Per als que tenen **estudis superiors** és molt menys freqüent la presència prèvia de familiars i en canvi cobra més importància la **presència d'amics**.

El paper de les xarxes migratòries com a recurs d'acollida és igualment molt més alt en les persones que tenen estudis baixos. D'aquesta manera, tal com mostren els resultats a continuació, la majoria d'immigrants amb estudis primaris o secundaris varen anar a viure amb familiars (de primer o segon ordre) en arribar a Barcelona, mentre que la majoria dels que tenen estudis superiors varen anar a viure amb persones que no són familiars (amics, desconeguts, etc

La tendència a recolzar-se en persones del país d'origen durant el procés migratori es també inversament proporcional al nivell d'estudis: quant menor és el nivell d'estudis, més central és el paper dels familiars i amics del país d'origen a l'hora de proporcionar un primer habitatge, ajut econòmic i cercar treball en la societat receptora. Contràriament, quant major és el nivell d'estudis, major és la independència respecte dels familiars i amics del país d'origen i més autonomia es demostra a l'hora de cercar habitatge, feina, etc:

Les xarxes familiars i d'amics del país d'origen destaquen de nou com el principal recurs per la **inserció laboral: la majoria dels estrangers que tenen estudis secundaris i sobre tot primaris han trobat el seu treball actual a través de familiars i/o amics del país d'origen.** Contràriament, els que tenen **estudis superiors han trobat el seu treball actual majoritàriament a través d'altres canals més formals** de la societat autòctona com són l'autocandidatura, la premsa, internet, Empreses de Treball Temporal, Oficines d'Ocupació, etc

Sense posar en dubte l'eficiència d'aquestes xarxes, sembla cert que el tipus de treball al que donen accés tendeix a **reforçar els nínxols laborals preestablerts entre la població estrangera, sense afavorir la mobilitat laboral:** el tipus d'oportunitats laborals que s'obren a través dels familiars i amics acostumen a ser similars a les que ells mateixos tenen.

Tal com ens mostren les pròximes dues gràfiques, entre aquells que han trobat la seva feina a través de **familiars i/o amics del país d'origen es dona una major concentració en els sectors de la neteja,**

la restauració i la construcció, mentre que els que han trobat treball a través dels **canals de la societat d'acollida** (premsa, internet, ETT, INEM...) presenten una major diversificació de categories socioprofessionals.

Coneixement de la ciutat, accés a la informació i associacionisme

En un plànol molt diferent, el **grau del coneixement dels símbols o emblemes de la ciutat**. Aquest grau de coneixement es pot considerar **baix**, especialment durant els primers anys. D'altra banda, la prioritat tan gran que assoleixen qüestions com el **treball o l'habitatge fa que el coneixement cultural de la ciutat passi a un segon terme**.

Després de cinc anys de residència aquest coneixement ha augmentat, però dista de poder ser considerat alt, de manera que poden inferir que el coneixement de la cultural local no és només una qüestió de temps sinó que té a veure també amb altres factors: **entendre correctament el català** es demostra com la més vinculada a un major coneixement de la cultura local

Juntament amb el coneixement del català: **els mitjans de comunicació** a través dels quals els estrangers s'informen sobre la ciutat on viuen. Entre els estrangers amb **baixos estudis i sense domini del català/castellà** són les **xarxes de relació informal** amb altres persones les que prenen el paper principal com a transmissores d'informació. Contràriament, entre les persones amb **estudis superiors i un nivell alt de comprensió del català/castellà**, és **internet i la premsa (mitjans escrits)** els que adopten el paper principal.

La participació en associacions: la pertinença a associacions és minoritària. El tipus d'associacions més nombroses són les de **tipus cultural (10%)**, seguides de les **religioses (8%) i esportives (7,5%)**. La participació més minoritària és la que es dona en associacions polítiques (0,5%), veïnals (1,5%) i sindicals (2,5%). **La pertinença a associacions del país d'origen és també baixa (9% a 2006)**, i **l'assistència a actes populars organitzats per entitats del país d'origen se situa a 2007 en un 21% dels enquestats**.

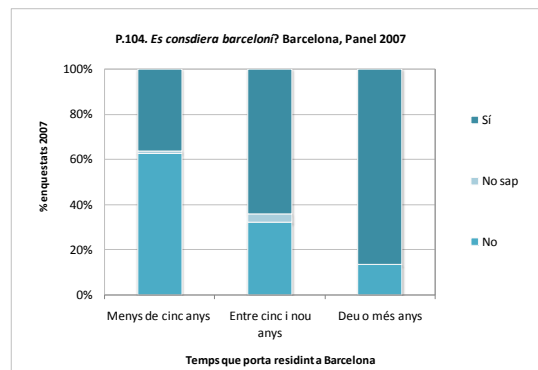
La participació en entitats del país d'origen i l'assistència a actes organitzats per aquest tipus d'associacions no s'hauria d'entendre pas com una manca d'integració en la societat receptora sinó al contrari: les dades apunten que les persones que participen d'associacions del país d'origen tenen un domini de la llengua, grau de relació amb persones autòctones, nivell d'estudis i nivell econòmic relativament més alt que les que no participen.

Vet aquí precisament **la importància de les polítiques d'acollida en la promoció de la integració econòmica i intercultural dels estrangers**: posar a l'abast de tots els estrangers, independentment de les seves característiques socioculturals de partida i des del moment de la seva arribada, els recursos d'autonomia i promoció personal que ofereix Barcelona, per tal d'igualar les seves oportunitats al llarg de la seva trajectòria immigratòria. La manca d'aquestes polítiques fa recaure en les xarxes ètniques tot el pes de l'acollida i de transmissió d'informació als nouvinguts estrangers, funció que poden fer de forma molt eficient i que a més té un paper en seva integració, però que objectivament no afavoreix un model intercultural de societat ni la igualtat socioeconòmica entre els col·lectius.

3. IDENTIFICACIÓ I SATISFACCIÓ SUBJECTIVA DE LES PERSONES IMMIGRANTS AMB BARCELONA

La integració ha estat entesa amb el principi de reciprocitat: per estar integrat, **hom ha de sentir-se part d'un grup i també ser reconegut pels altres efectivament com a membre.**

En relació a la dimensió subjectiva de la integració, comptem com a principal indicador amb la pregunta "Es considera barceloní?". Un 51,5 respongué que sí a aquesta pregunta. **A partir del cinquè any de residència comença a ser majoritari el sentiment de pertinença a la ciutat.**

En la integració subjectiva de les persones és rellevant la seva **participació social i el seu coneixement de la història, les institucions locals i de la llengua autòctona** (el llenguatge, les festes locals, els emblemes i símbols de la ciutat,...) Més enllà de l'anterior, sentir-se o no part de la societat barcelonesa té relació, com és d'esperar, amb el grau de satisfacció amb la situació personal aconseguida: **a més satisfacció personal amb viure a Barcelona, i quant més acollida se sent una persona, més s'identifica amb la ciutat.** Bet aquí la importància de la societat receptora en la integració subjectiva de les persones immigrants: **quan més respectada i reconeguda se sent la persona nouvinguda, més respecta i aprecia ella a la societat i la cultura d'acollida.** La pregunta plantejada en el Panel 2005 ens mostrava aquest efecte aparentment paradoxal: **a més respecte percebut vers la pròpia cultura d'origen, majorment 'd'aquí' se sent la persona immigrada.**

El darrer element que revela clarament la seva influència en el sentiment de pertinença a la ciutat és la **voluntat o no de retornar al país d'origen. Tenir una parella espanyola i el fet que els fills hagin nascut aquí són factors molt clars d'arrelament: mentre que un 88% dels que tenen fills nascuts a Espanya diuen no voler tornar al país d'origen.** En aquest últim cas, **la intenció o no de reagrupar els fills** és la darrera variable explicativa de la voluntat de retorn.

4. ELS LLIGAMS ENTRE LA INTEGRACIÓ ECONÒMICA, SOCIOCULTURAL I SUBJECTIVA DELS ESTRANGERS IMMIGRANTS

Segons hem pogut veure en els apartats anteriors, **el temps transcorregut des de l'arribada a Barcelona ha marcat tendències positives en relació a la integració**, entre les que destaca la diversificació del ventall d'ocupacions, l'augment del coneixement de les llengües vernacles, de les relacions socials amb persones autòctones i del sentiment de pertinença a la ciutat. Tot i així, entre els immigrants amb una mateixa antiguitat a la ciutat les diferències continuen sent prou significatives com per cercar altres possibles variables explicatives. Entre aquestes, **destaca clarament la influència del nivell educatiu en el procés d'integració, fins el punt de desdibuixar la influència de la nacionalitat a iguals condicions educatives.**

En conclusió, podem afirmar que **la relació amb autòctons, l'aprenentatge de la llengua i les oportunitats laborals són tres elements interrelacionats i el nivell d'estudis sembla ser la millor porta d'entrada dins d'aquest cercle 'virtuós', que afavoreix simultàniament la integració econòmica, social i intercultural de les persones estrangeres.**